

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

No5(4)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 610 sahifa,
18-may, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woogyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

O'quvchi yoshlarni muhandislik kasblariga yo'naltirishda xorij tajribasi.....	10
Maxamov X. T., Omondavlatova Sofiya Baxtiyor qizi	
2-sinf darslarida "4K" ko'nikmalarini shakllantirish: XXI asr savodxonligi poydevori	14
Jo'rayeva Nargiza O'ktamovna	
Ommaviy axborot vositalarining inson ruhiy salomatligiga ta'siri: empirik tadqiqot natijalari.....	18
Abdinazarova Bibixonim Rashid qizi	
Talabalar uchun amaliy ko'nikmalarni shakllantirishda texnik loyihalarning o'rni	23
Axmadaliyev Mansurbek Erkaboy o'g'li, Rejabov Jaloliddin Sadiq o'g'li	
Masalalarni modellashtirish metodi yordamida yechish yo'llari	28
B. B. Qarshiyev, Bekmuradov Bobur Toyloq o'g'li	
Maktabgacha ta'lim tashkilotida elektron o'quv materiallaridan foydalanishning afzalliklari.....	34
Tog'aymurodova Marjona Yusuf qizi	
Raqamli ta'lim muhitida dizaynerlik faoliyatlarini rivojlantirishning zamonaviy metodlari.....	39
Satvoldiyeva Malaxatxon A'zamjanovna	
Metall va metallmas buyumlarga ishlov berish texnologiyasi fanidan amaliy dars mashg'ulotlarini raqamli texnologiyalar asosida o'qitish metodikasi	47
A. Safarov	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirish mezonlari.....	57
Xolmatov Doston Dilshod o'g'li	
7–8-sinf biologiya darslarida kompetensiyaviy yondashuvni takomillashtirish metodikasi	60
Xolmurodova Sarvinoz	
Zamonaviy adabiyotda lider ayol portreti va shaxsiy rivojlanish falsafasi.....	64
G'afforova Dildora Ergashevna	
Boshlang'ich sinf o'qish darslarida matn ustida ishlash metodikasini takomillashtirishning pedagogik asoslari.....	69
Yusupova Umida Zayniddin qizi	
Umumta'lim maktabida xalq hunarmandchiligi va badiiy loyihalashda kreativ yondashish texnologiyalarining mazmun-mohiyati.....	74
Shomirzayev Maxmatmurod Xuramovich, G'aniyeva Dilfuza A'lam qizi	
Oila muhitining raqamli tadbirkorlik motivatsiyasiga ta'siri: psixologik tahlil	78
Tursunov Lutfulla Sayfullayevich, Boyqobilova Sevinch Fazliddin qizi	
Maktab va muzeylar aloqadorligini ta'minlash asosida o'quvchilarni ma'naviy merosga hurmat ruhida tayyorlashning pedagogik texnologiyasi	81
Nizomxonova Nargizaposhsho Ekrixon qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida produktiv o'qish malakasini shakllantirish.....	86
Xurramova Sojida Abdunazar qizi	
Oliy ta'lim tizimida liderlik kompetensiyalarini takomillashtirishning kompleks yondashuvlari.....	91
Risvayeva Charos Zaydilla qizi	
Sport sohasining ommaviyligi va inklyuzivligi	94
Z. N. Urunova, M. Jaborova	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida psixologik muhitni swot-tahlil qilish va korreksiyalash	97
Sattorova Shirinoy San'atovna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kognitiv kompetentligini rivojlantirishda integrativ yondashuv ..	100
Buvrayev Akram Rustam o'g'li	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy nutqiga qo'yiladigan talablar	104
Xolmuminova Dilfuza Xolmamatovna	
O'qituvchining kasbiy faoliyatida ma'naviy-axloqiy fazilatlarining ahamiyati	107
Jumanazarova Diinoza Umurzaqovna	
Hadislar yordamida boshlang'ich sinf o'quvchilarida ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirish	111
Akaboyeva Malika Raxmatovna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarini mustaqil fikrlashga o'rgatish texnologiyasi	114
Beshimova Muazzam Bahodirovna, To'lanboyeva Farangis Ibrohimjon qizi	

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga ona tili fanini o'qitishda kreativlik qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik-psixologik shart-sharoitlari	117
<i>Xoliyeva Sevara Rustam qizi</i>	
Bo'lajak tarbiyachilarning maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda multimedia texnologiyalaridan foydalanish kompetensiyasini tarkib toptirish	122
<i>Narmatova Fotima Dilshod qizi</i>	
Organizing Physics Lessons in General Education Schools Based on Gamification Elements	127
<i>Y. A. Mamatokhunov, U. S. Ismoilov, M. A. Muxtorjonova</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda mantiqiy tafakkurni rivojlantirishda didaktik o'yinlarning samaradorligi....	129
<i>Meyliyeva Sevinch Bozor qizi</i>	
Anoreksiyasi va bulimiyaning psixologik determinantlari hamda klinik jihatlari	132
<i>Askarova Nargiza Abdivaliyevna, To'raqulova Sevinch Sattorjon qizi</i>	
Koxlear implantli bolalar fonematik eshituvini shakllantirish asosida tovush talaffuzini shakllantirish	136
<i>Bozorov Otobek Yo'ichi o'g'li, Yakubova Asalxon Ulug'bek qizi</i>	
Qisqa masofaga yuguruvchi yosh sportchilarning kuch va tezlik-kuch ko'rsatkichlarini rivojlantirishda yillik rejalashtirish samaradorligi	139
<i>Eshpulatov Jamshid Nuraliyevich</i>	
Разработка модуля автопрокторинга для платформ дистанционного обучения на основе компьютерного зрения и анализа активности пользователя	144
<i>Дустқобилов Акмал Бобомуродович</i>	
Определение нарушений академической честности на онлайн-экзаменах на основе компьютерного зрения: алгоритм и эффективность модуля камерaproctor	149
<i>Дустқобилов Акмал Бобомуродович, Маматов Исломбек Ильесович</i>	
Zamonaviy ta'limda sun'iy intellekt texnologiyalari: imkoniyatlar, muammolar va istiqbollar	154
<i>Delov To'Iqin Erkinovich, Gulmirzayeva Zulayho Ko'klanboy qizi</i>	
Ijtimoiy tarmoqlarning talaba yoshlar psixologiyasiga ta'siri	160
<i>Saidakbarova Nigora Abduraxim qizi</i>	
Talabalarni ijtimoiy-pedagogik faoliyatga tayyorlashning besh blokli pedagogik modeli	165
<i>Amonov Mirjon Namozovich</i>	
O'smirlarning raqamli texnologiyalarga qaramligi va uning psixologik salomatlikdagi o'rni	170
<i>Nurmatov Nurhayot Nurziyot o'g'li, Normamatova Aziza Ibroxim qizi</i>	
Qizlarda erta nikohning psixologik omillari va sabablari	174
<i>Sodiqova Gulbarno Odiljon qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'quv motivlarini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari	178
<i>Jumayeva Guzal Xayriddin qizi</i>	
Maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalarda barmoqlar harakati mashqlari asosida kichik motorika va harakat koordinatsiyasini rivojlantirish	183
<i>Mirzakarimov Yuldashboy Abdinabiyevich</i>	
Globalashuv sharoitida yoshlar tashkilotlari orqali milliy o'zlikni anglashni shakllantirishning pedagogik strategiyalari.....	187
<i>Axralova Marg'uba Akmalxanovna</i>	
Tarbiya fani asosida o'quvchilarda huquqiy kompetentlikni rivojlantirish imkoniyatlari	191
<i>Jumanova Xafiza Xoliqulovna</i>	
Zamonaviy ilmiy-texnika taraqqiyoti sharoitida texnologik ta'lim mazmunini STEM yondashuvi asosida integratsiyalash va talabalarning texnik fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish	196
<i>Imanov Baxtiyor Berdiyevich, Qulmamatova Xurshida Abduxamidovna, Barataliyeva Nasiba Maxmadaminovna</i>	
Ijodiy kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan o'quv jarayonining mazmuniy ta'minoti	202
<i>Kubayeva Mavluda Baxtiyor qizi</i>	
The Influence of a Competency-Based Approach on Educational Quality in Physics Instruction	205
<i>A. Xakimov, Yorqinjon Abduraimjanovich Mamatokhunov, M. A. Ne'matova</i>	
Umumta'lim maktablarida o'quvchilarning ekologik savodxonligini shakllantirishning amaliy holati	208
<i>Majitov Turg'unali Anvar o'g'li</i>	
Maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchilariga ingliz tilini o'rgatishning pedagogik va psixolingvistik xususiyatlari.....	214
<i>Ismoilova Muattar Ilyosovna</i>	
Sharq mutafakkirlarining yoshlarni mehnat va kasb-hunarga o'rgatish bo'yicha qarashlari	219
<i>Alqarov Qodir Xolmatovich, Irmatov Pirmuhammad Normat o'g'li</i>	

Metallar mavzusini interfaol metodlar asosida o'qitish orqali o'quvchilar kreativligini oshirish	222
Murodova Sayyora Qanoatovna	
Moliyaviy terminlarni tarjima qilishning metodologik muammolari	226
Norboyeva Dilafuz Djumaqulovna, Suvonov Ozodbek Jamshid o'g'li	
Oliy ta'lim muassasalarida yakuniy nazorat jarayonlarini sun'iy intellekt texnologiyalari asosida tashkil etishning afzalliklari	230
Abdunabiyeva Kamola Mansurovna	
Pedagogik ta'limda AI-tutor texnologiyalaridan foydalanish: o'zaro ta'sir mexanizmi va samaradorlik tahlili	236
Abdunabiyeva Maftunaxon Solijon qizi	
Talabalarda prokrastinatsiyani kamaytirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	240
Kozimov Sayfulloh Maxammadjon o'g'li	
Kompetensiyaviy yondashuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv-bilish faoliyatini rivojlantirish	245
Raximov Zokir Toshtemirovich	
Yosh voleybolchilarning umumiy va maxsus jismoniy tayyorgarliklarini oshirishning pedagogik asoslari	249
Temirov Shoirbek Raimjonovich	
Oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv jarayonlari mexanizmlarini takomillashtirish	253
Kimsanova Rahnamo Solijonovna	
Milliy kurash vositasida yoshlarning irodaviy sifatlarini rivojlantirish	257
Muratov Muzaffar Shermamatovich	
Xavotirlanish muammosining psixologik-pedagogik adabiyotlarda o'rganilganligi va o'smirlik davrining psixologik xususiyatlari	261
Mutalibjonov Nurillo Iroiljon o'g'li	
Bo'lajak pedagoglarda kreativ tafakkurni rivojlantirishning innovatsion va refleksiv asoslari	264
Oblayeva Lobar Erdonovna	
STEM Education Technology: Physics Teaching Methodology and Future Innovations	268
Yorqinjon Abduraimjanovich Mamatokhunov, Odinakhon Sotvoldiyeva Abdumannob qizi	
Mustaqil ta'limni tashkil etishning nazariy asoslari	272
Qurbonova Buzaynab Nurmuxammadiyevna	
Maktabgacha tarbiya yoshda bolalar kognitiv sohasining tadqiq qilinishi	276
Raxmonova Shaxrizoda Laziz qizi	
Modernization of Physics Teaching Methodology Based on Stream Integration in Vocational Schools	279
S. Z. Zaynobiddinov, Yorqinjon Abduraimjanovich Mamatokhunov, Z. M. Orifjonova	
Cultural Competence as a Core Component of Foreign Language Teaching: Theoretical Foundations and Pedagogical Integration	282
Shahlo Obidova	
Pedagogika oliy ta'lim muassasalarida talabalarning akmeologik madaniyatini rivojlantirishda ART-pedagogik texnologiyalardan foydalanish	286
Shodmonova Shoira Saidovna, Sharifova Dildora Shavkiddin qizi	
Talabalarning to'garak mashg'ulotlari orqali ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish yo'llari	290
Turakulova Feruza Mamadoli qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilariga ona tili fanini o'qitishda kreativlik qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik-psixologik shart-sharoitlari	294
Xoliyeva Sevara Rustam qizi	
Texnologiya darslarida raqamli texnologiyalar vositasida o'quvchilarning tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantirish metodikasi	298
Xudoyberdiyeva Nilufar Raximqulovna	
Umumta'lim maktablari musiqa darslarida media-kontentlardan foydalanib o'quvchilarda estetik didni shakllantirish	302
Xudoyqulov Asilbek Aziz o'g'li	
Педагогические стратегии профилактики раннего профессионального выгорания у студентов-медиков (в условиях высокой информационной нагрузки)	305
Асророва Мафтунабегим Махаммадризо кизи	
Формирование самооотношения у подростков, переживших насилие	308
Кушакова Наргиза Исламбаевна, Азаркова Миланика Дмитриевна	
Изучение развития эпистемических знаний у учащихся 5-го класса в педагогико-психологической литературе	311
Нехочина Лола Шахобиддиновна	

Когнитивные уровни читательской деятельности в заданиях PIRLS: типология, процессы понимания и система оценивания.....	314
Нуруллаева Шахло Уктамовна, Александра Валерьевна Шаркова	
Oila tushunchasi uning ijtimoiy ahamiyati haqida sharq mutafakkirlarining qarashlari.....	321
Shokirov Xolida O'rozboq qizi, Abdurashidova Sarvinoz Akrom qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida sog'lom turmush tarzi madaniyatini shakllantirishda zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarining uyg'unligi	325
Bekmirzayev Shavkat Olim o'g'li	
Global ta'lim tendensiyalari asosida maktabgacha ta'lim mazmunini transformatsiyalash mexanizmlari	329
Haqqiyeva Fotima Olimjonovna	
O'zbekiston mustaqillik taraqqiyotining turli bosqichlarida ta'lim paradigmalarining evolyutsion tahlili	333
Usmonov Salohiddin Dushan o'g'li, Sayfullayeva Parvina	
Malaka oshirish tizimida o'qituvchi-pedagoglarning hamkorlikka asoslangan yondashuvining ilmiy ahamiyati.....	338
Sobirova Lobar Raximovna	
Qutqaruvchilarning maxsus jismoniy tayyorgarligini oshirishda ilmiy-metodologik yondashuvning ahamiyati	343
Abdunosir Abdurasulovich G'afurov	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq buzilishi kamchiliklarini bartaraf etishda pedagogik yondashuv	347
To'rayeva Dilbar, Zulayxo Nazarova	
Maktabgacha ta'limga qo'yiladigan davlat talablarining mazmun-mohiyati	350
Samadova Mahliyo, Zulayxo Nazarova	
Harakatli o'yinlar orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda jismoniy sifatlarni rivojlantirish	354
Yaxyayeva Sojida Abduraximovna, Mustafayeva Dilfuza Jumanovna	
Multimodal yondashuv asosida talabalarning ekologik kompetensiyalarini takomillashtirish tizimining ahamiyati.....	358
O'sarova Muborak Fahriddinovna	
Oliy ta'lim muassasalarida o'quv faoliyati samaradorligini monitoring qilish tizimini loyihalashning tashkiliy-pedagogik asoslari.....	362
Kurbanov Dilmurat Marupjanovich	
Shaxs kamolotida ijtimoiy moslashuv va ma'naviy tarbiyaning ahamiyati	367
Nazira Axmadjonovna Dadaboyeva	
Individual yondashuv asosida maktab o'quvchilarida raqamli o'rganish ko'nikmalarini shakllantirish va raqamli texnologiyalar integratsiyasi	371
Xaydarova Zilola Normurodovna, Hasanov Samir Xayrulloevich	
Tasviriy san'at mashg'ulotlarida differensial yondashuvning psixologik-pedagogik asoslari	375
Bekmuratova Shoxida Ne'matjonovna	
Onlayn muloqot strategiyalarining talaba kommunikativ kompetensiyasiga ta'siri	379
Davlatova Ra'no Haydarovna, Islomova Shahlo Madat qizi	
Ajrim yoqasidagi oilalarni ijtimoiy-psixologik reabilitatsiya qilish mexanizmlarini takomillashtirish.....	385
Tojibayeva Nargiza Keldibekovna	
Raqamli muhitda yolg'izlik fenomenining nazariy tahlili.....	389
Turg'unboyeva Nodira Baxtiyor qizi	
Психологические последствия буллинга для личности подростка и его социализации.....	392
Амирова Луиза Маратовна	
Ta'lim jarayonida onlayn so'rov va refleksiya texnologiyalarining didaktik samaradorligi: nazariy va empirik tahlil	395
Majidov Anvar Tuychiyevich	
Влияние семейных кризисов на развитие личности.....	399
Туракулова И. Х.	
Комплексный подход к профилактике нарушений осанки у детей дошкольного возраста.....	403
Хасанова Галина Мамутовна	
Talabalarda milliy qadriyatlar asosida kasbiy kompetentlikni shakllantirishning psixologik-pedagogik texnologiyasi mazmuni.....	407
Xudoyqulova Zarifa Ummatqulovna	
Intellectual axborot tizimlari asosida ta'lim boshqaruvini avtomatlashtirish	413
Ernazarov Zohid Nazarovich	

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS	Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari 418 Shaxnoza Allaberganova Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirishning nazariy-metodologik va falsafiy asoslari 421 Aknur Junisova Pedagogical Strategies for Forming Social Responsibility and Active Citizenship Competence in Primary Education..... 425 Aknur Zhunisova Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijtimoiy xavf turlarini tasniflash va ekotizimli yondashuv asosida diagnostika qilishning pedagogik imkoniyatlari 430 Manzura Qosmuratova Raqamli pedagogika va interaktiv innovatsiyalar asosida xorijiy til o'qitish: yangi ufqlar va ta'lim samaradorligi 437 Jumayeva Gulxan Amrullayevna Principles of Multilevel Assessment in Speaking..... 441 Billayeva Shohida Dilshod qizi Ingliz tili mutaxassslarining uslubiy kompetensiyasi va kommunikativ-metodik kompetensiyasi masalalari muammolari 444 Azimova Maxfuza Hasanovna Sun'iy intellektning ta'limda qo'llanilishi va talabalar qadriyatlar tizimi rivojlanishiga ijtimoiy-psixologik ta'siri 448 Boboyev Xamdani Ataxanovich Muloqot: shifokor va bemor muloqotining psixologik xususiyatlari 451 Isroilova O'g'iloy Isroil qizi, Davronov Abdurahob Turg'unbo'y o'g'li Bo'lajak o'qituvchilarni web lohiyalar va axborotlashgan ta'limdan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirishning asosiy xususiyatlari 454 Jo'rayev Qo'ldoshjon Ismatullo o'g'li Maktabgacha ta'limda raqamli texnologiyalardan foydalanishning nazariy va amaliy jihatlari 460 Mirzaolimova Munira Raqamli ta'lim muhitida talabalarning mustaqil ta'limini tashkil etishning nazariy asoslari..... 465 Musayev Ashurali Shamshidinovich Ona tili ta'limida kreativ salohiyatni rivojlantirishning faoliyatli xususiyatlari 469 Qurbonova Oysha Beknazarovna, Qo'ziliyeva Gulshoda Baxtiyor qizi Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativ fikrlashni rivojlantirishda zamonaviy jahon ta'lim texnologiyalarining ahamiyati 472 Sagdatdinova Maftuna Nuratdin qizi Ikkinchi jahon urushi davrida front ortida o'zbek xotin-qizlarining qahramonliklari (1941–1945)..... 475 Saidova Iroda Xursandovna Maktab menejmenti: ma'muriy boshqaruvdan inson kapitalini rivojlantirishga o'tish..... 479 Tursunpo'latov Farxodjon Xoshimjon o'g'li Jismoniy tarbiya tizimida jismoniy tayyorgarlik sinovlari orqali salomatlikni baholashning kompleks yondashuvi 485 Usmonov Mansur Qurbonmurotovich Kredit modul tizimida bo'lajak tarbiya fani o'qituvchilarining fasilitatorlik kompetensiyalarini takomillashtirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari..... 489 Xamidova Sabrina Abdurahob qizi Sun'iy intellekt vositalari yordamida bo'lajak o'qituvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish 496 Akhmedov Hasan Uzairovich Slalomda eshkak eshuvchi sportchilarning psixologik xususiyatlari 502 Abdakimov O'tkirbek Abduraupovich O'smirlarda o'z-o'zini baholash shakllanishiga oilaviy munosabatlarning psixologik ta'siri 506 Duvlayeva Yulduz Kubayevna Talabalarning raqamli savodxonligini fanlararo integratsiya asosida rivojlantirishning dasturiy ta'minotini joriy etish metodikasi 511 Ergasheva Xilolaxon Muydinjonovna

“Nofilologik oliy ta’lim muassasalarida kasbiy ingliz tili darslarida kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirishda vaziyatli o’qitish” (Situational learning) metodlaridan samaradorli foydalanish	515
Ilhomova Sh. I.	
Sanogen tafakkurini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari	522
Komilov Izzatillo Ikromjonovich	
Nikoh ajralishlarining ob’ektiv va sub’ektiv sabablari o’rtasidagi statistik tahlilni baholash	525
Shodiyeva Nodira Normamatovna	
Tinglovchilarda refleksiv ko’nikmalarni rivojlantirishdagi zamonaviy texnologiyalari	528
Usmanaliyeva Orzigul	
Shaxs tizimidagi karakterologik aksentuatsiyalar suitsidal xulq-atvorni paydo qiluvchi psixologik omil sifatida	531
Eshqulov Shavkat Rustam o’g’li	
Bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchilarini tayyorlashda pedagogik innovatsiyalar xususiyatlari	536
Muxayyo G’ulomovna Muminjonova	
Maktabgacha ta’limda bolalar bilan innovatsion texnologiyalar yordamida ekologik omillarni singdirish	540
Xoldorova Mashxura G’ulomovna	
Bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchilarining konfliktologik komponentlarini rivojlantirish	544
Xadicha Muxammadiyeva Karomatovna, Zaripova Xolida Baxtiyor qizi	
Boshlang’ich sinf matematika darslarida “5E” modeli asosida ta’lim jarayonini tashkil etish tamoyillari	549
Karimova Sevara Shaxriddin qizi	
XIX asr Qo’qon adabiy muhitida hajviyot badiiyati (Muqimiy, Zavqiy, Furqat, Qoriylar ijodi misolida)	552
Abduraximova Zuxroxon Soyibjon qizi	
Ta’lim tizimida pedagoglarning stressga bardoshlilikini oshirishning innovatsion yondashuvlari	557
Usanova Bahoroy Eshpo’lat qizi	
Дидактические возможности искусственного интеллекта в дифференцированном обучении младших школьников	562
Мухтарова Лобар Абдиманнабовна, Шихназарова Сайёра	
Nutq madaniyatini rivojlantirishga yo’naltirilgan mashqlar va topshiriqlar tizimi	566
Muxtarova Lobar Abdimannabovna, Chorshanbiyeva Mahliyo Sherali qizi	
Interaktiv metodlar orqali raqamli savodxonlikni rivojlantirish	571
Jahonova Xolida G’anisher qizi	
Badiiy pedagogika va virtual muzey integratsiyasi asosida talabalarda ma’naviy-axloqiy qadriyatlar tizimini rivojlantirish	576
D. N. Adilova, M. A. Irgashova	
Badiiy matnda takror qurilmalarning qo’llanishi: “Otamdan qolgan dalalar” romani misolida	579
Gulzoda Uzoqova Ramazonovna	
Raqamli turizm texnologiyalari asosida boshlang’ich sinf o’quvchilarida madaniy-ijtimoiy ko’nikmalarni rivojlantirish modeli va metodik ta’minoti	584
Ismatova Dilorom Hotam qizi	
Ijtimoiy tarmoqlarning o’smirlar o’z-o’zini baholashiga psixologik tasiri	589
Karatayeva Zamira Zakrulla qizi, Anvarova Muslima Boburjon qizi	
Ichki va tashqi motivatsiyaning talabalar faoliyatidagi roli	594
M. K. Muradova	
Talabalarda ehtimoliy tafakkurni rivojlantirishda cheksiz o’lchamli stoxastik operatorlar dinamikasidan foydalanishning didaktik imkoniyatlari	596
Madina Rasulova	
Bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchilarining kreativ fikrlashini shakllantirish metodikasi	600
Mallayeva Gulshada Maxmudjonovna, Kurbanov Fazliddin Batirovich	
O’quvchilarning mustaqil ishlash qobiliyatlarini rivojlantirish texnologiyalari	604
Mamadaliyeva Barnoxon Ibragimovna	
Tibbiy-pedagoglarda akmeologik yondashuv asosida pedagogik madaniyatni shakllantirishning tarkibiy qismlari, mezonlari va ko’rsatkichlari	606
Xayitova Shahnoza Daniyarovna	

SHAXS TIZIMIDAGI XARAKTEROLOGIK AKSENTUATSIYALAR SUITSIDAL XULQ-ATVORNI PAYDO QILUVCHI PSIXOLOGIK OMIL SIFATIDA

Eshqulov Shavkat Rustam o'g'li
 Guliston davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Annotatsiya: Shaxs xarakter aksentuatsiyalari va suitsidal xulq-atvor namoyon bo'lishi o'rtasidagi ijtimoiy-psixologik qonuniyatlar hamda o'zaro korrelyatsion bog'liqliklar tahlil qilingan. Tadqiqot doirasida xarakter aksentuatsiyasining ayrim turlari (gipertim, distim, siklotim va qo'zg'aluvchan tiplar)ning shaxsning inqirozli vaziyatlardagi xulq-atvor strategiyalari hamda suitsidal xavf darajasiga ta'siri empirik jihatdan o'rganilgan. Subyektlarning xarakterologik xususiyatlarini hisobga olgan holda suitsidal moyillikni barvaqt aniqlash va ta'lim muassasalarida inqirozli intervensiya (profilaktika) ishlarini samarali tashkil etishga qaratilgan ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: refleksivlik, psixoterapiya, suitsidal tendensiya, suitsident, subyekt, depressiya, shizofreniya, ekstremal vaziyat, stimuly, stress, maksimalizm, antisuitsid, demonstrativlik, pedantlik, affektivlik.

Abstract: Socio-psychological patterns and correlational relationships between personality accentuations and manifestations of suicidal behavior were analyzed. Within the framework of the study, the influence of specific types of character accentuations (hyperthymic, dysthymic, cyclothymic, and excitable types) on behavioral strategies in crisis situations and the level of suicidal risk was empirically investigated. Scientific and methodological recommendations aimed at the early identification of suicidal tendencies and the effective organization of crisis intervention (prevention) activities in educational institutions, taking into account the characterological characteristics of subjects, were developed.

Key words: reflexivity, psychotherapy, suicidal tendency, suicide attempter, subject, depression, schizophrenia, extreme situation, stimulus, stress, maximalism, antisuicide, demonstrativeness, pedantry, affectivity.

Аннотация: Проанализированы социально-психологические закономерности и корреляционные взаимосвязи между акцентуациями личности и проявлениями суицидального поведения. В рамках исследования эмпирически изучено влияние отдельных типов акцентуаций характера (гипертимический, дистимический, циклотимический и возбудимый типы) на поведенческие стратегии личности в кризисных ситуациях и уровень суицидального риска. Разработаны научно-методические рекомендации, направленные на раннее выявление суицидальных склонностей и эффективную организацию кризисной интервенционной (профилактической) работы в образовательных учреждениях с учетом характерологических особенностей субъектов.

Ключевые слова: рефлексивность, психотерапия, суицидальная тенденция, суицидент, субъект, депрессия, шизофрения, экстремальная ситуация, стимул, стресс, максимализм, антисуицид, демонстративность, педантичность, аффективность.

KIRISH

O'z joniga qasd qilish insonda o'z hayotini tugatish maqsadi mavjud emasligining tasdig'i degan nisbatan xavfli fikr mavjud bo'lib, biroq dalillar o'z joniga qasd qilishga uringan bir qancha insonlar qayta suitsidal harakatlarni sodir etganligini ko'rsatadi.

Tadqiqotchilar ma'lumotlariga ko'ra, suitsidal harakatlarni sodir etgan yoshlarning 40 % ga yaqini anamnezida bir yoki bir necha marotaba o'z joniga qasd qilishga uringan. Suitsidga birinchi urinish sodir etilgandan keyingi bir yil mobaynida holatlarning 30 % ida ushbu harakat qayta sodir etilgan, shundan 1–2 % insonlar suitsid natijasida halok bo'lgan. O'z joniga qasd qilish harakatini sodir etgan ko'pchilik shaxslarni o'z maqsadlaridan qaytarishga ishontirish mumkin. Ko'p hollarda inson o'lishni istamaydi, balki vaziyatni va uning atrofida vujudga kelgan sharoitni o'zgartirishga urinadi. Takroriy suitsidal harakatlarning takrorlanishini oldini olish uchun psixoterapevtik ta'sir ko'rsatish imkoniyati mavjud. Bunda mutaxassisdan suitsidni ichki nizoni bartaraf etish vositasi sifatida tushunish, suitsident uchun esa o'zining suitsidal tendensiyasini refleksivlashtirish qobiliyati talab etiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

O'z joniga qasd qilishni istagan shaxslarning o'z niyatlarini bildirishlari masalasiga nisbatan qarama-qarshi qarashlar mavjud. C.R. Pfeffer ma'lumotlariga ko'ra, o'z joniga qasd qilishga nisbatan to'g'ridan to'g'ri fikr bildirish suitsid xavfini aniqlashga nisbatan past ko'rsatkichga ega bo'lib, o'z joniga qasd qilish bilan tahdid qiluvchi shaxslarning faqat 3–5 % igina yashashni xohlamasliklarini ishonch bilan bildiradi.

R. Pavsey va O. Krupmska ma'lumotlariga ko'ra, o'z joniga qasd qilishga qadar insonlar hayotlarini o'z joniga qasd qilish orqali yakunlash istaklari haqida tez-tez ochiq tarzda fikr bildiradilar. O'z joniga qasd qilishni sodir etgan har o'n kishidan to'qqiz nafari o'z niyatlari haqida ma'lum qilgan bo'lib, ovoz chiqarib bildirilgan istak bilvosita ifodalangan holatlarga nisbatan osonroq anglashiladi va shuning uchun omon qolish uchun ko'proq imkoniyat yaratadi.

E. Grollman va E. Shneydmanlar suitsidentlarning qariyb 90 % ida namoyon bo'ladigan quyidagi belgilarni ajratib ko'rsatadilar:

1. **Verbal** – o'lim istagi haqida bildirish (to'g'ridan to'g'ri, masalan: "Men o'z hayotimni o'z jonimga qasd qilish orqali tugatishni istayman", bilvosita, masalan: "Men uxlashni va qayta uyg'onmaslikni istayman").
2. **Noverbal** – suitsidning so'nggi tayyorgarlik bosqichini amalga oshirish ko'p hollarda yuridik hujjatlarni tayyorlashni (masalan, vasiyatnoma) yoki shaxsiy mulkni, jumladan sevimli kitoblar yoki markalar kolleksiyasini boshqalarga sovg'a qilishni o'zida aks ettiradi. Bunda insonning xulq-atvori yo'nalishini birinchi qarashda sababsiz o'zgartirishiga alohida e'tibor qaratish lozim.

Subyekt hayotda quvnoq va faol insondan odamovi, autik, o'z ichki dunyosiga g'arq bo'lgan, xushko'rmas shaxsga aylanishi mumkin. Xotirjam va vazmin insonlar hayot uchun xavf bilan bog'liq bo'lgan ekstremal vaziyatlarni izlay boshlaydilar.

1. **Vaziyatli** – aniq bir vaziyat bilan shartlangan holatlar (ajralish, yaqin kishining vafoti, jinsiy zo'ravonlik, moliyaviy inqiroz va boshqalar).
2. **Psixologik buzilishlar** – depressiya, shizofreniya va boshqa ruhiy buzilishlar, somatik kasalliklar (onkologik kasalliklar va boshqalar) yoki inson holati bilan bog'liq omillar (alkogol, giyohvand moddalar va boshqalar).

Har qanday holatda suitsidal tahdid va suitsidal tendensiyaning mavjudligi xavf tug'diradi, shu sababli ularga alohida e'tibor qaratish talab etiladi.

Suitsidologiya asoschilaridan biri E. Shneydman suitsidning o'nta umumiy psixologik xarakteristikasini ajratib, ularning izohini bergan:

- suitsidning umumiy maqsadi yechim topish hisoblanadi;
- suitsidning umumiy vazifasi idrok etishni to'xtatish;
- suitsidni sodir etishda chidab bo'lmas psixik (ruhiy) og'riq, yuqori ta'sirchanlik holati umumiy stimullar bo'lib xizmat qiladi;
- psixologik ehtiyojlarning frustratsiyalanishi suitsid paytida umumiy stress omili bo'ladi;
- umumiy suitsidal emotsiya sifatida o'zgarish va chorasizlik namoyon bo'ladi;
- suitsidga nisbatan ichki umumiy munosabatni ambivalentlik tashkil etadi;
- suitsid paytida psixikaning umumiy holati kognitiv sohaning torayishi, tafakkurning rigidligi va "tunnel tafakkur" orqali namoyon bo'ladi;
- suitsiddagi umumiy harakat nimadandir qochish hisoblanadi;
- suitsiddagi umumiy kommunikativ harakat o'z niyati haqida ma'lum qilishdir;
- suitsidal harakatning hayotdagi umumiy xulq-atvor tarziga mos kelishi umumiy qonuniyatni tashkil etadi.

A. Lenars esa suitsid va suitsidentlarni izohlashda qo'shimcha tavsiflarni ajratib ko'rsatadi:

- suitsidentning o'zini o'ziga, qat'iyatsiz va moslasha olmaydigan shaxs deb hisoblashi sababli moslashuv qobiliyatining pastligi;
- suitsident egosining shikastlantiruvchi hayotiy hodisalar (yo'qotish, inkor etilish, muvaffaqiyatsizlik, ishonchning suiiste'mol qilinishi) sababli zaiflashishi;
- suitsidentlarning boshqa odamlar bilan o'zaro munosabatlarni o'rnatish va ularni saqlab turishda qiyinchiliklarga duch kelishi;

- suitsidning markaziy mavzusi yo'qotish va inkor etilish bo'lib, bu o'z navbatida og'riq va autoagressiyaga olib kelishi;
- suitsidentning yo'qotilgan yoki uni inkor etuvchi shaxs bilan, shuningdek yo'qotilgan ideal (sog'liq, yoshlik, ish, erkinlik) bilan kuchli identifikatsiyalashuvi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot davomida shaxs tizimidagi karakterologik aksentuatsiyalarning suitsidal xulq-atvor shakllanishiga ta'sirini aniqlash maqsadida ma'lumotlarni yig'ishning psixodiagnostik va empirik usullaridan foydalanildi. Tadqiqot ishtirokchilarining xarakter xususiyatlarini aniqlash uchun xarakter aksentuatsiyalarini tashxis qilish metodikalari hamda suitsidal xavf darajasini baholashga qaratilgan standartlashtirilgan so'rovnomalar qo'llanildi. Respondentlardan olingan ma'lumotlar tizimlashtirilib, ularning xarakterologik ko'rsatkichlari va suitsidal moyillik darajalari o'rtasidagi bog'liqliklar statistik jihatdan tahlil qilindi. Olingan natijalarni qayta ishlash jarayonida tavsifiy, qiyosiy va korrelyatsion tahlil usullaridan foydalanildi. Shuningdek, aksentuatsiya turlarining suitsidal xavf omillari bilan o'zaro aloqadorlik darajasi aniqlanib, natijalar umumlashtirish va ilmiy talqin qilish asosida baholandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Shaxs xarakterologik xususiyatlarining suitsidal xulq-atvor shakllanishidagi determinantlik rolini aniqlash maqsadida jami 357 nafar sinaluvchidan iborat tanlanmada empirik tadqiqot olib borildi. Tadqiqotning uslubiy negizini shaxs xarakter aksentuatsiyalarini tashxis qilish metodikalari hamda M.V. Ruzayevaning "Suitsidal xavf darajasini aniqlash" so'rovnomasi tashkil etdi. Olingan empirik ma'lumotlarning o'zaro korrelyatsion va statistik tahlili xarakterning muayyan aksentuatsiya tiplari bilan suitsidal moyillik ko'rsatkichlari o'rtasida qonuniyatli va uzviy bog'liqliklar mavjudligini ko'rsatdi (1-jadval). Quyida ushbu o'zaro aloqadorliklarning miqdoriy va sifat tahlili natijalari keltirilgan.

1-jadval: **Xarakter aksentuatsiyasi va Ruzayevaning "Suitsidal xavf so'rovnomasi" o'rtasidagi o'zaro korrelyatsion bog'liqlik (N=357)**

	Namoyishkorlik	Affektivlik	Noyoblik	Muvaffaqiyatsizlik	Ijtimoiy pessimizm	Madaniy to'siqlarni buzush	Maksimalizm	Vaqt istiqboli	Antisuitsidal omil
Demonstrativ tip	0,575**	0,345**	0,060	0,023	0,324**	-0,094	-0,357**	0,062	-0,398**
Karaxt tip	-0,029	0,049	-0,005	0,129*	-0,037	0,004	0,014	-0,032	0,013
Pedant tip	0,062	0,066	0,516**	-0,076	0,305**	-0,369**	-0,056	0,428**	-0,018
Qo'zg'aluvchi tip	0,545**	0,375**	0,044	-0,050	0,057	-0,101*	-0,289**	0,066	-0,266**

Demonstrativ tip vakillarida suitsidal xatti-harakatlar ko'pincha manipulyativ xarakterga ega bo'ladi. Ular haqiqatda hayotdan ko'z yumishni emas, balki atrofda g'ildiraklarning e'tiborini jalb qilishni, ularni qo'rqitishni yoki o'ziga nisbatan achinish hissini uyg'otishni maqsad qiladilar. Shuning uchun namoyishkorlik ko'rsatkichi bilan suitsidal xavf o'rtasida to'g'ridan to'g'ri bog'liqlik mavjud.

Demonstrativ tip va affektivlik ($r=0,345$; $p<0,01$) o'rtasida musbat korrelyatsiya mavjud bo'lib, ushbu tip vakillari hissiyotlarga juda beriluvchan, ularning kayfiyati tashqi ta'sirlarga o'ta sezgir bo'ladi. Ularning affekti (hissiy portlashi) kuchli bo'lsa-da, ko'pincha barqaror emas. Kichik bir e'tiborsizlik ularda kuchli affektiv reaksiyani yuzaga keltirib, suitsidal ko'rinishdagi harakatlarga turtki berishi mumkin.

Demonstrativ tip va ijtimoiy pessimizm ($r=0,324$; $p<0,01$) o'rtasida musbat korrelyatsiya mavjud bo'lib, ijtimoiy pessimizm odatdagi tushkunlikdan farq qiladi. Bu holat ularning jamiyatdan charchaganidan emas, balki "mening qadrimga yetishmayapti" degan subyektiv xulosasidan kelib chiqishi mumkin.

Demonstrativ tip maksimalizm ($r=-0,357$; $p<0,01$) va antisuitsidal omil ($r=-0,398$; $p<0,01$) bilan manfiy korrelyatsiyani namoyon qiladi. Bu holat demonstrativ tip vakillari suitsidal xavf guruhiga kirganida ularda hayotni

asrab qoluvchi ichki tormoz tizimi, antisuitsidal omillar va real natijaga yo'naltirilgan irodaning sust bo'lishini ko'rsatadi. Ularning suitsidal xavfi ko'pincha e'tibor qidirishga yo'naltirilgan bo'lsa-da, aynan antisuitsidal omillarning sustligi kutilmagan baxtsiz hodisalarga yoki ehtiyotkorlikning yo'qolishiga olib kelishi mumkin. Bu esa profilaktik ishlarda ularning ichki qadriyatlarini mustahkamlash zarurligini ko'rsatadi.

Karaxt tip vakillari va muvaffaqiyatsizlik shkalasi o'rtasida ($r=0,129$; $p<0,05$) musbat korrelatsiya mavjud bo'lib, muvaffaqiyatsizlik hissi ular uchun eng xavfli suitsidogen omil hisoblanadi. Ularda suitsidal xavf demonstrativ tip vakillaridagi kabi namoyishkorona emas, balki ichki umidsizlik va yashash ma'nosining yo'qolishi natijasida yuzaga keladigan haqiqiy suitsidal moyillik xarakteriga ega bo'lishi mumkin.

Pedant shaxslar o'zlarining hayotiy prinsiplari, axloqiy me'yorlari va ish yuritish uslublarini o'ta yuqori baholaydi. Shu sababli noyoblik shkalasi bilan ($r=0,516$; $p<0,01$) musbat korrelatsion bog'liqlik mavjud. Ushbu noyoblik hissi ijobiy o'z-o'zini baholash emas, balki "men bu dunyoga begonaman" degan kognitiv pozitsiyani shakllantiradi. Inson o'zini boshqalardan psixologik jihatdan ajratgan sari unda subyektiv yolg'izlik hissi ortadi. Ijtimoiy izolyatsiya va o'zini hech kimga o'xshamaydigan yoki tushunilmaydigan deb hisoblash eng asosiy xavf omillaridan biri bo'lishi mumkin.

Pedant tip va ijtimoiy pessimizm o'rtasidagi ($r=0,305$; $p<0,01$) musbat korrelatsiya pedant tip vakillarining qat'iy algoritm va tartib asosida ishlashi zarurligini ifodalaydi. Jamiyatdagi tasodifiyliklar, insonlarning mas'uliyatsizligi va ijtimoiy adolatsizliklar pedant shaxsning ichki barqarorligini buzadi. Natijada ular atrof-muhitni tuzatib bo'lmas darajada buzilgan deb baholay boshlaydi. Bu pessimizm ularni "bunday tartibsiz dunyoda yashashning ma'nosi yo'q" degan radikal xulosaga olib kelishi mumkin. Ya'ni, ularning suitsidal xavfi depressiv tushkunlikdan ko'ra ko'proq dunyoga nisbatan e'tiroz (protest) xarakteriga ega bo'lishi mumkin.

Qo'zg'aluvchan tip va namoyishkorlik o'rtasidagi musbat ($r=0,545$; $p<0,01$) korrelatsion bog'liqlik qo'zg'aluvchan tipning tipik xususiyatini ochib beradi. Ushbu turdagi inson uchun namoyishkorlik atrof-dagilardan o'ch olish, ularni aybdor his qilishga majburlash yoki o'z hukmini o'tkazish vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Namoyishkorlik ko'rsatkichi yuqori bo'lishi ularning suitsidal harakati ko'pincha tomoshabinlar (yaqinlari, hamkasblari) oldida yoki ularga saboq berish maqsadida sodir bo'lishidan dalolat beradi.

Qo'zg'aluvchan tip vakillarida agressiya bilan bevosita musbat ($r=0,375$; $p<0,01$) korrelatsiya mavjud. Ushbu holatni suitsid bilan bog'lashda tashqi agressiyaning (boshqalarga baqirish, urish) juda tez autoagressiyaga, ya'ni o'ziga zarar yetkazishga aylanishi mumkin bo'lgan holatlar nazarda tutilishi maqsadga muvofiqdir.

Qo'zg'aluvchan tip va madaniy to'siqlarni buzish shkalasi o'rtasida ($r=-0,101$; $p<0,05$) manfiy korrelatsiya mavjud. Ushbu bog'liqlik quyidagicha izohlanadi: qo'zg'aluvchan tip vakillari tabiatan impulsiv va agressiv bo'lib, ular o'z xohish-istaklarini jilovlashga qiynaladilar. Demak, shaxsda qo'zg'aluvchanlik qanchalik yuqori bo'lsa, unda madaniy to'siqlar shunchalik zaiflashadi, ya'ni ular ushbu to'siqlarni buzishga moyil bo'ladi. Madaniy va axloqiy tormozlarning pasayishi suitsidal harakatni amalga oshirishga bo'lgan ichki qarshilikni kamaytiradi. Inson o'zini jilovlay olmagani sari suitsidal xavf ortishi ehtimoli kuchayadi.

Qo'zg'aluvchan tip va antisuitsidal omil shkalasi o'rtasidagi manfiy korrelatsion bog'liqlik ($r=-0,266$; $p<0,01$) quyidagicha izohlanadi: ushbu tip vakillari ko'pincha egotsentrik bo'lib, nizoli vaziyatlarda o'zgalarning his-tuyg'ularini va yaqinlarining kechinmalarini hisobga olmaydilar. Ularda affektivlik kuchaygani sari antisuitsidal omillar, ya'ni hayotni saqlab turuvchi qadriyatlar o'z ta'sirini yo'qotadi. Impulsivlik va agressiya shaxs ongining torayishiga olib keladi. Bunday holatda inson oilasi yoki kelajagi haqida yetarlicha o'ylay olmaydi, natijada himoya omillari pasayib, suitsidal xavf ko'rsatkichi ortishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan ilmiy-empirik tadqiqotlar va ularning matematik-statistik tahlili shaxs xarakterologik xususiyatlari hamda suitsidal xavf dinamikasi o'rtasidagi uzviy determinatsion qonuniyatlarni ochib berishga xizmat qildi. Shaxs arxitektonikasidagi o'ziga xosliklar va inqirozli holatlardagi destruktiv reaksiyalar o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilish natijasida quyidagi fundamental xulosalarga kelindi.

Shaxs xarakter aksentuatsiyalari suitsidal xulq-atvor shakllanishida shunchaki fon funksiyasini bajar-masdan, balki og'ir ijtimoiy-psixologik vaziyatlarda subyektning affektiv reaksiyalarini belgilab beruvchi ichki psixologik determinant vazifasini o'taydi.

M.V. Ruzayeva metodikasi orqali olingan suitsidal xavf ko'rsatkichlari xarakterning muayyan tiplari bilan yuqori darajadagi korrelatsion bog'liqlikni hosil qildi. Xususan, distim, qo'zg'aluvchan va affektiv-labil aksentuatsiyaga ega bo'lgan shaxslarda inqirozli vaziyatlardan chiqishning suitsidal strategiyalarini tanlash tendensiyasi yuqori ekanligi va bu jarayon 357 nafar respondentdan iborat umumiy tanlanmada yaqqol dominantlik qilishi empirik jihatdan isbotlandi.

Aksentuatsiyalangan shaxslarga xos bo'lgan psixologik rigidlik (fikrlash va xulq-atvor moslashuvchanligining pastligi) hamda emotsionallik va umidsizlik holatlari ijtimoiy-psixologik dezadaptatsiyani tezlashtiradi. Mazkur jarayon shaxs psixikasida suitsidal xavf darajasining barqaror o'sishiga zamin yaratadi.

Tadqiqot davomida olingan natijalar shaxs xarakterining tipologik xususiyatlarini hisobga olgan holda suicidal moyillikni barvaqt tashxis qilish tizimini yaratish imkonini beradi. Bu esa ta'lim muassasalarida profilaktik ishlarni hamda inqirozli intervensiya strategiyalarini individual-differensial yondashuv asosida maqsadli loyihalashning metodologik asosi bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Pfeffer C.R. The Suicidal Child. – New York: Guilford Press, 1986. – 318 p.
2. Ефремов В.С. Основы суицидологии. – Санкт-Петербург: Диалект, 2002. – С. 156–160.
3. Шнейдман Э. Душа самоубийцы / пер. с англ. Г. П. Костюка. – Москва: Смысл, 2001. – 315 с.
4. Старшенбаум Г.В. Суицидология и кризисная психотерапия. – Москва: Когито-Центр, 2005. – 376 с.
5. Ланжиль Д.Б., Эсбридж. Суицидальное поведение у подростков в Новой Шотландии, Канада: защитные ассоциации с показателями социального капитала // Социальная психиатрия и психиатрическая эпидемиология. – 2012. – Т. 47. – № 10. – С. 1549–1555. [DOI]
6. Блэкмор Э.Р., Манс С., Веллер А. Психосоциальные и клинические корреляты суицидальных действий: результаты национального опроса населения. – Кембридж: Издательство Кембриджского университета, 2018.
7. Эшкулов Ш. Религиозные убеждения как основной фактор, ограничивающий суицидальные наклонности личности // Журнал "Научно-практические исследования ученых Узбекистана". – 2025. – № 6 (18). – С. 351–357.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №5(4)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.